

ИЗВЕСТИЯ
НА
ВАРНЕНСКОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ДРУЖЕСТВО
В ГР. СТАЛИН

КНИГА VIII

BULLETIN
DE LA SOCIETE ARCHEOLOGIQUE A VARNA

TOME VIII

МАТЕРИАЛИ ЗА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ

от
Герана Тончева

През 1950 г. Народният музей в град Сталин запланува и предприе археологическо проучване на Сталински окръг с оглед да се изработи археологическа карта на тази област. Тук публикуваме резултатите от проучването на крайбрежната ивица от землището на с. Галата до устието на р. Камчия.

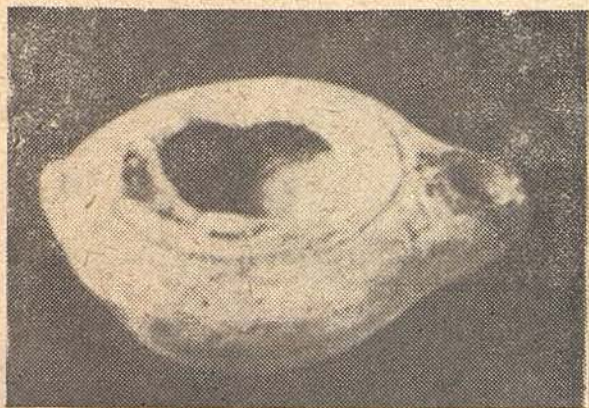
с. Галата

Досега в землището на селото са проучени следните селища:

1. Селище над м. Карантината. За него споменава и Шкорпил¹⁾. На повърхността на селището се намират фрагменти от римска и византийска керамика, а при порои долу в низината — и фрагменти от керамика с черен фирнис. На север, на високата тераса над морето, личат следи от постройки. Камъните от основите на тези постройки са споени с хоросан. На юг от селището, във форма на дъга се намират 6 могили, наречени Петте могили (Бештепе), които са били разкопани от Салах и Шкорпил²⁾. Некрополът на селището е бил по всяка вероятност под „Петте могили“, които също са били част от този некропол. Там е била намерена каменна гробница, в която е имало два лакримария и две лампички. След „Петте могили“ на север следва друга могила, която е по всяка вероятност от същия некропол. Под тази могила при вадене на камъни е била извадена оборочна плоча на тракийския бог-конник, която впоследствие е била начупена. Също такава по всяка вероятност надгробна могила има и на западния край на с. Галата. В дерето, наречено „Куле дере“, под античното селище е била намерена мраморна плоча с изображение на „Погребално угодение“³⁾. В същото селище е била намерена и фибула от бронз, инв. № II. 3095. Иглата липсва. Лъкът в единия край силно надебелен, а в другия завършва с пъпчица. От двете му страни се спускат два перпендикулярни издатъка, на двата края на които се намира пружината на иглодържателя. В същото селище бе намерена дръжка от амфора от жълторозова глина. На дръжката има кръгъл печат, без рамка, с диам. 1.7 см, с надпис, съставен от 4 букви, разположени в два реда, вис. на буквите 0.5 см:

ΥΙ
ΤΙ

Тук в един изкоп бе намерена и една лампичка. Лампичката е от червеникава глина, вис. 2.7 см, диам. на диска 6.5 см, инв. № II. 3423, фиг. 157. Тя е с тяло на пресечен конус, с плосък диск, който в средата е обграден с вдълбан пръстен и в средата отчупен. От релефното изображение върху диска е запазено само неясно очертание на глава (?). Лампичката е с малка дръжка и слабо издаден фитилник. На дъното, обградена от вдълбан кръг, се намира марка. По цялата лампичка се намират следи от червен лак.

Фиг. 157. Лампичка от м. „Карантината“
Fig. 157. Petite lampe de „Karantinata“

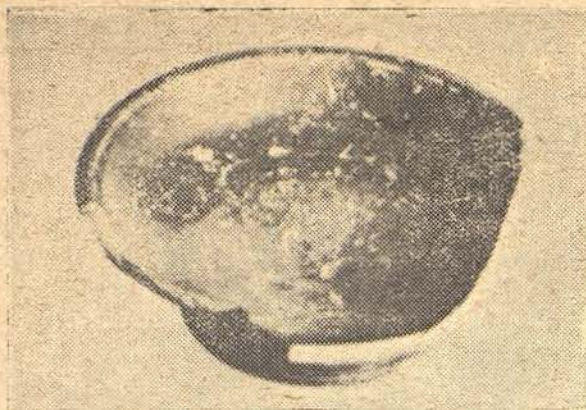
2. Селище зад Галатенския фар. Според керамиката, която се намира на повърхността, селището е съществувало през византийската епоха и през турското робство. Ето какво говори Иречек⁴⁾ за това селище: „Освен Варна към землището на Варненския митрополит принадлежи още и крепостта Калатас или Галатас, която се споменава във всички

¹⁾ Вж. Шкорпил, Одесос — Варна, ИВАД, III, стр. 10.

²⁾ Вж. тук Тончева, Разкопки на Петте могили край с. Галата, стр. 48 — 64.

³⁾ Вж. Шкорпил, Антични паметници от западното черноморско крайбрежие, стр. 45, ф. 106; Шкорпил, ИВАД, VII кн., стр. 62.

⁴⁾ Иречек, Пътувания, стр. 820.

Фиг. 158. Паничка от м. „Патрабана“
Fig. 158. Petite coupe de „Patrabana“

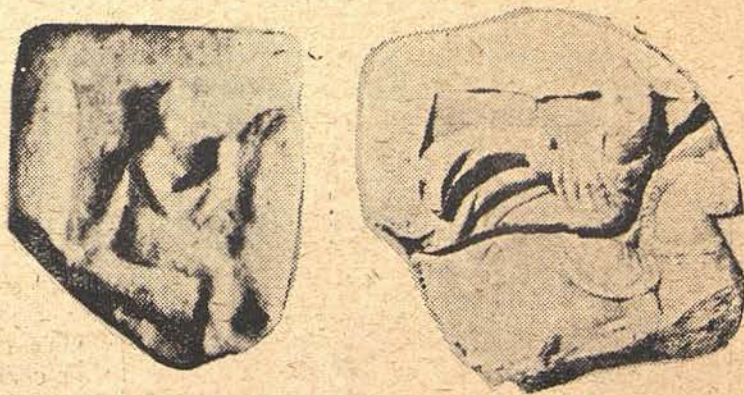
чупена. Паницата е плитка, чернофирнисова отвън и отвътре, като отвътре в средата е покрита с червен лак в кръг с диам. 10 см. В средата на паницата от вътрешна страна има щемпелуван орнамент от четири листенца. Дъното е плоско, като в средата са нарисувани с червен лак концентрични кръгове. Паничката е с профилиран ръб. На същото място през 1950 г. бе намерен оброчен релеф на тракийския бог-конник, който според надписа се датира от III в. от н. е.¹⁾ Също от тук произхожда и една друга мраморна плоча с изображение на тракийски конник и надпис²⁾. В Патрабана е бил намерен антефикс, вероятно от саркофаг, от жълточервена глина, размери 13,5 × 16,5 × 2 см, инв. № II. 2297 (фиг. 159). На лицевата страна във висок релеф е изобразена глава на жена, обградена във вид на медалион от растителен орнамент. Косата на жената е вчесана на път по средата и завита във форма на руло, носът е отчупен. Лицето на жената е със спокойно изражение. На шията си има едрозърнеста огърлица. Под растителния орнамент са изобразени три акантови листа. От опаката страна антефиксът е снабден с високо издаден ръб за прикрепване към покрива на саркофага. По целия антефикс има следи от бялата основна боя, което показва, че е бил боядисан, както са се боядисвали и теракотите. Това селище вероятно е съществувало през елинистическата, римската и византийската епоха.

На юг от Патрабана, на единия склон на Манол дере, личат следи от правоъгълна постройка, около която се намират фрагменти от византийска (груба, с нарязи) керамика.

4. Селище в местността Каялъка. Намира се на около 2 км на юг от с. Галата. Заема високата тераса над морето и Манол дере. Оттук преди две години са били извадени оброчни плочи на тракийския бог-конник³⁾, а при това проучване още един фрагмент от такава оброчна плоча. Това даде повод да се предприемат на това място разкопки. Резултатите от разкопките, както и резултатите от проучванията ще бъдат обнародвани на друго място.

Фиг. 159. Антефикс от м. „Патрабана“
Fig. 159. Antefix de „Patrabana“

Фиг. 160. Фрагменти от оброчни плочи на тракийския бог-конник от „Еремиевата дупка“ и „Кечи гьолджу“
Fig. 160. Fragments de plaques votives du Cavalier thrace de „Eremieva doupka“ et de „Ketchi gioldjou“

¹⁾ Вж. тук Мирчев, Гръцки епиграфски паметници и пр., № 45, ф. 45, стр. 21.

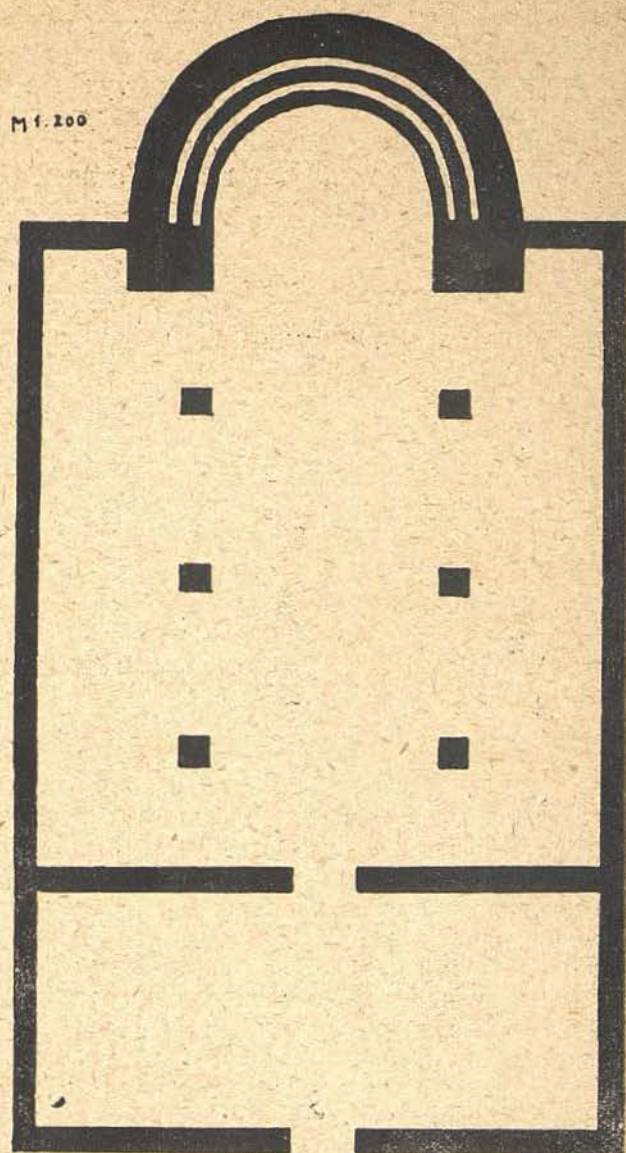
²⁾ Вж. Мирчев, Антични паметници от Варна и Варненско, ГНМ, кн. VII, 1942, стр. 244, обр. 162.

³⁾ Kalinka, № 48; Мирчев, ИАИ, XVII, стр. 268.

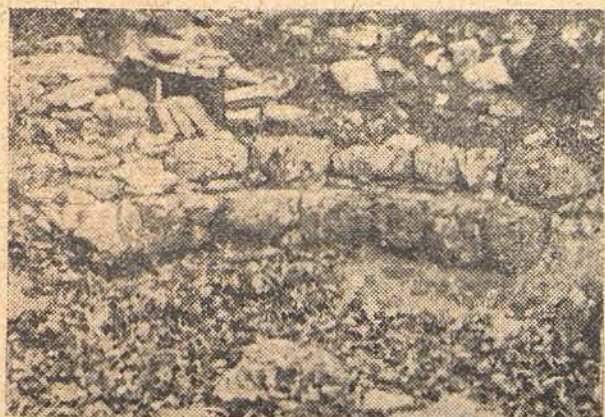
5. Селище в местността Кечи гьолджу. Намира се на около 6 км на югоизток от с. Галата. Разположено също на висока тераса над морето. Под терасата, на брега, бе намерен релеф на тракийски бог-конник. Релефът е от мрамор, вис. 42 см, дъл. 41 см, инв. № II. 2421, (фиг. 160). Липсват краката и главата на коня. Ъглите на релефа, главата на коня и рамката са очукани. Конникът язди надясно. Облечен е с препасан, без ръкави, надиплен, къс хитон и с развяваща се хламида, закопчана на дясното рамо с кръгла фибула. Лицето на конника е очукано, но по всяка вероятност е без брада, със спускащи се по раменете дълги къдрави коси, част от които се е запазила. Дясната ръка, от която се е запазила малка част, е вдигната нагоре и по всяка вероятност в нея е държал копие. Конят е без седло, с юзди, които вероятно конникът е държал с лявата си ръка. Наблизо до това селище, в местността Еремиевата дупка, бе намерен фрагмент от оброчна плочка на тракийския бог-конник, която вероятно произхожда от същото селище, инв. № II. 2422 (фиг. 160).

Фрагментът представлява горният десен ъгъл от оброчна плочка на тракийския бог-конник, от мрамор, вис. 18 см, дълж. 16 см, деб. 4 см. Конникът язди надясно. Обърнат е в профил, с брада и с венец или панделка на косата. Облечен е в хитон, препасан през кръста, и хламида, която се спуска на гърба. В лявата си, издигната малко нагоре ръка държи рог за пиене. В селището личат следи от правоъгълни постройки (вероятно жилища). Тук бе намерен кюп-питос с диам. на устието 80 см. Бе намерена и монета от Юстиниана.

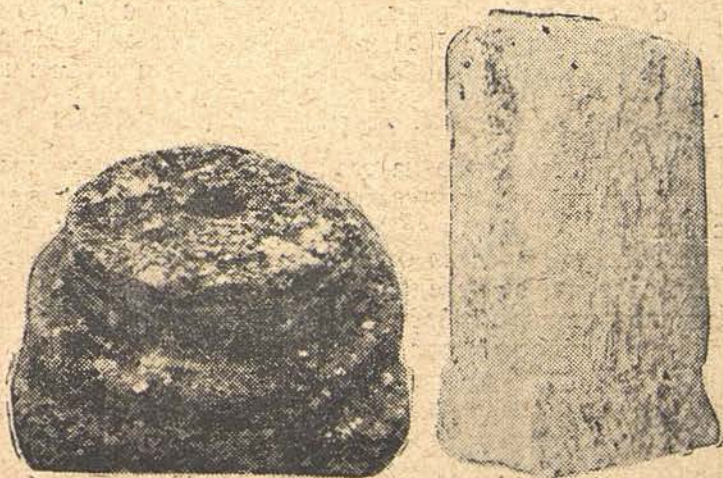
Манастир „Св. Илия“. Намира се на юг от селището в м. Кечи гьолджу, между сухите корита на реките Сакама и Фасара, в гората. Представлява трикорабна, едноапсидна базилика със следните размери: дълж. 21·80 м, ш. 14·20 м, деб. на основите 0·60 м (фиг. 161, 162, 163). Базиликата е била разделена на три кораба от два реда от по три елипсовидни колони от варовик, които са имали сложно профилирани варовикови бази. Градежът на стените е следният: двете страни на стената са били облицовани с дялани

Фиг. 161. План на базиликата „Св. Илия“
Fig. 161. Plan de basilique „Saint Elie“

Фиг. 162. Апсида на базиликата „Св. Илия“
Fig. 162. Abside de la basilique „Saint Elie“

Фиг. 163. База и колона на базиликата „Св. Илия“
Fig. 163. Base et colonne de basilique „Saint Elie“

Фиг. 164. Фрагмент от надгробна плоча от „Гюндюза“
Fig. 164. Fragment de plaque funéraire de „Gunduz“

варовикови камъни с размери 0.35×0.30 м, като празнината между облицовката е запълнена с дребни камъчета. Подът е бил постлан с римски тухли с размери 0.30×0.30 м. В базиликата се е влизало от запад посредством нартик с размери 5.80×1.40 м. Ориентирана е изток — запад. В североизточния ъгъл се намира отворствие с диам. 1.20 м (кладенец?). Базиликата е била оградена с неголям двор. Около нея не се забелязват следи от някакво селище. Вероятно тя е обслужвала населението от селището в м. Кечи гьолджу или от някое друго близко селище, което още не сме установили.

По план манастирът „Св. Илия“ е подобен на базиликата в Erite, която се датира от VI — VII век от н. ера¹⁾ Вероятно и манастирът „Св. Илия“ е от същото време. Близостта на селището в м. Кечи гьолджу, което е от римската и ранновизантийската епоха, и фрагментът от византийска стомна, който бе намерен край манастира, идват да потвърдят това наше предположение.

5. Селище в м. Кошиджи каваклар. Намира се на 7 км югозападно от с. Галата, зад м. Гюндюза. В селището се намират камъни от постройки и фрагменти от римска и византийска керамика. Според разказите на притежателите на нивите, които се намират в чертите на селището, в дола под селището е имало стар каптаж, който сега е разрушен. В това селище са били намерени монети от римската епоха.

В м. Гирген чешме се намират следи от основи на една правоъгълна постройка. Тук се намират фрагменти от купове и византийска керамика, които не се намират в много голямо пространство. Вероятно това е бил чифлик от византийската епоха.

6. Селище в м. Гюндюза. Намира се на 8 км югозападно от гр. Сталин, от двете страни на шосето за Бургас. Разположено е на тераса, под която от северната страна се намира чешма — Гюндюз чешма. По повърхността на селището се намират фрагменти от римска (с червен лак) керамика и фрагменти от купове. Забелязват се и материали от постройка на сгради. Тук е бил намерен фрагмент от надгробна плоча с т. н. „Погребално угощение“. Фрагментът е от мрамор, с размери: $0.53 \times 0.325 \times 0.095$ м, инв. № II. 33 (фиг. 164). Запазена е долната лява четвъртина, отзад грубо одялана. От релефното изображение на „Погребалното угощение“ личи в ляво фигурата на жена, седнала на стол с облегало, на който има възглавница. Запазена е от кръста надолу. Облечена е с хитон и химатион. В лявата си ръка е придържала химатиона пред гърдите си, а дясната е протегната надясно. Тя е стъпила на ниско столче, което е поставено на нисък подиум. Под стола се намира фигурата на служителка в дълъг, двойно препасан хитон, права, обърната напред, с глава извита надясно. В лявата си ръка държи ойнохое.

За тези шест селища в землището на с. Галата, които бяха установени и проучени доколкото бе възможно, може да се каже следното: Разположени са на високи тераси в близко съседство с вода. В почти всяко едно от тези селища е имало светилище на тракийския бог-конник. В сравнение с тракийските селища във вътрешността, може да се каже, че това са били богати селища. За това заключаваме от намерените в тях оброчни плочи на тракийския бог-конник, които са с по-големи размери и сигурно са стрували по-скъпо, отколкото малките плочки, често пъти без надпис, които се намират в тракийски селища във вътрешността. Това можем да си обясним с близостта на тези селища с Одесос и оттам с по-голямата им възможност да търгуват с него.

с. Долен Близнак и с. Горен Близнак

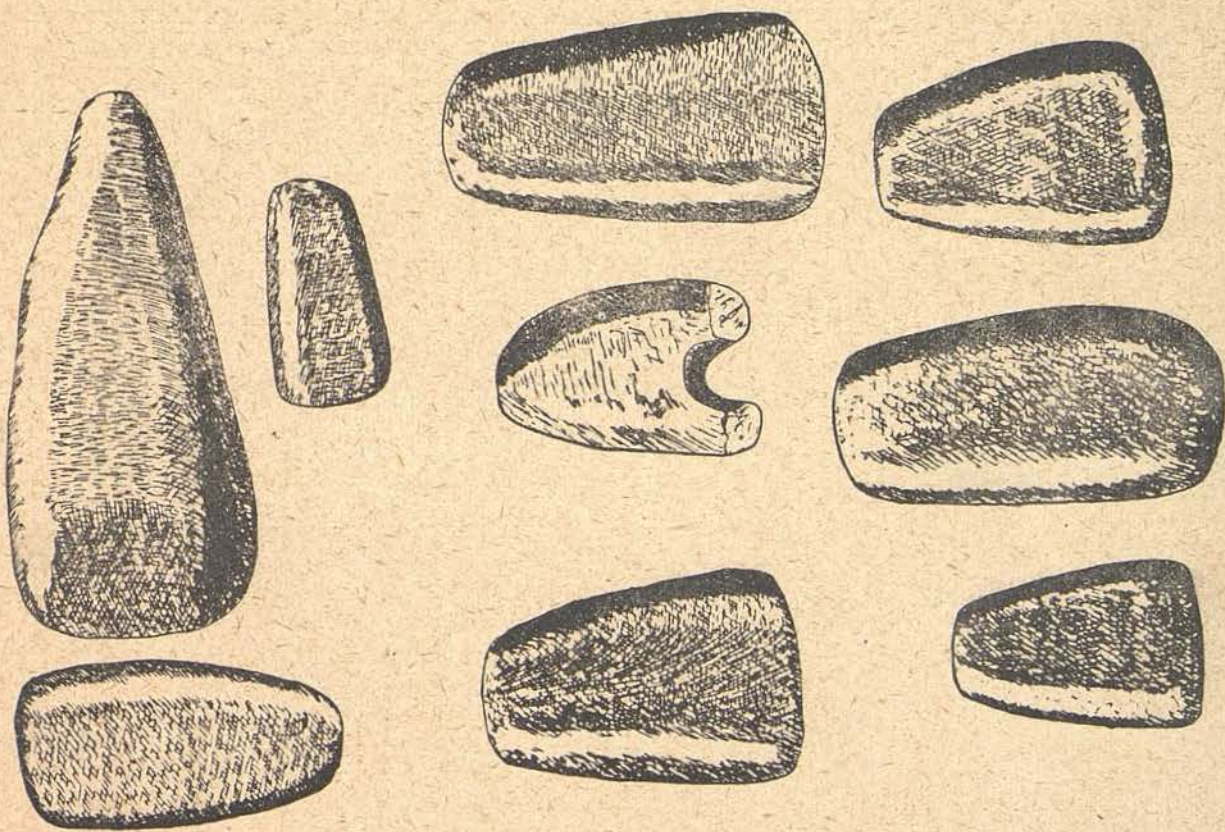
В землището на тези две села бяха установени и проучени следните селища:

1. Селище в местността Лана басан. На запад от село Горен Близнак, на около 3 км в местността Дана басан се намира укрепено византийско селище. То е разположено на високо плато, естествено укрепено от север и запад. От крепостната стена е запазен само пълнежът — деб. 80 см, състоящ се от едро начупени камъни, споени с бял хоросан. По повърхността се намират фрагменти от византийска керамика и от купове. Стоян Чаталарски, чиято нива се намира в пределите на крепостта, при оране намерил плоча от варовик с релефно изображение на кръст. Били намерени също и монети от времето на Юстиниана.

2. Селище в м. Лъките и Кашлъ чешме. Разположено на висока тераса. Некрополът на това селище се състои от 9 могили, разположени на ляво от шосето за Бургас. По фрагментите от керамика по повърхността можем да предположим, че селището е съществувало през римската и византийска епоха.

¹⁾ С. Покровски. Християнска базилика до устието на Камчия, ИАИ, т. XIV, стр. 252.

3. **Предисторическа селищна могила в м. Емишенлията.** В училищната сбирка в с. Горен Близнак се намират 9 каменни сечива, една лампичка, една паничка, едно гърненце и 20 монети от Гордиан, Юстиниан и др. На една от бравичките е отбелязано, че е намерена в местността Емишенлията. Бравичките, събрани в училищната сбирка, показват, че в землището на с. Горен Близнак се намира предисторическа могила. С оглед да намерим тази предисторическа могила, ние посетихме местността, означена на бравичката. Тя се намира отляво на шосето, между с. Приселци и Горен Близнак. Там наистина намерихме такава могила с размери 600 м дълж. и 330 м шир. От източната ѝ страна се намира чешма. По повърхността на могилата се намират фрагменти от римска и предисторическа керамика. От порите югоизточната част на тази могила е отрязана и там личи под черноземния пласт глинест пласт, в най-долната част на който се намират културни остатъци. На отсрещното високо плато, на разстояние 300 м в диам., се намират фрагменти от римска и византийска керамика. Там сигурно е съществувало селище от тези епохи, което се е разширило и върху предисторическата могила. В. Миков¹⁾ споменава, че в землището на селото Долен Близнак е намерена една каменна бравичка. И тя вероятно произхожда от пред-

Фиг. 165. Каменни бравички от предисторическата могила до с. Г. Близнак
Fig. 165. Haches de pierre du tumulus préhistorique près de Goren Bliznak

историческата могила в м. Емишенлията, но от порите се е свлякла в дерето, наречено Чатал дере, което започва от предисторическата могила и свършва до морето. Бравичките са изработени от сив камък, имат трапецовидна форма, като повечето в долния си разширен край са отнети косо (фиг. 165). В училищната сбирка се пазят и чук, от който е запазена едната половина. Освен предисторическите материали, в училищната сбирка се пазят и следните предмети:

1. Лампичка от червеникава глина, вис. 5 см, дълж. 8.5 см, със следи от черен фирнис. Лампичката е с издаден фитилник, с кръгъл диск, ограден с два концентрични пояса, с правоъгълен издатък вместо дръжка.

2. Гърненце от червеникава глина, вис. 10 см, с кълбовидно тяло, с къса широка шия, с една дръжка.

3. Паничка от червеникава глина, вис. 5 см, диам. на устието 12 см, плитка, разлата, на ниско столче.

¹⁾ В. Миков, Предисторически селища и находки в България, София, 1933 г., стр. 45, № 87.

4. Дръжка от византийска лампа във форма на глава на мъж, с прави, вчесани напред коси. На юг от с. Горен Близнак, в нивата на Яни Стайков, на 200—300 м от м. Боаза и на около 200 м от шосето за Бургас, в м. Клисе ери се намират развалини от стара постройка, вероятно църква, както показва името на местността. На повърхността се е запазила част от основата на източната стена с дълж. 4.5 м и деб. 1.10 м. Запазената част от основа е градена по следния начин: от двете страни на основата са били поставени гладко одялани облицовъчни камъни с размери 30×40 см, а пространството между тях е било запълнено с пълнеж от дребно натрошени камъни, споени с хорсан, размесен с дребно натрошени керемиди. Стените са били градени от тухли (личат следите от леглата, където са били). Фрагменти от керемиди, тухли и камъни се намират на разстояние около 30 м в диам. Това показва, че около църквата не е имало селище. Вероятно тя е била построена за нуждите на селището в м. Боазкьой, при започването на Лонгуза, което се намира на около 400—500 м от църквата.

3. Селище в м. Гирген чешме. Намира се на североизток от село Долен Близнак. През това селище вероятно е минавал крайбрежният път от Месемврия, Templum Jovis, Erite и оттам за Odessos. В селището се намират следи от основи на постройки и фрагменти от римска керамика.

На юг от хижа „Родни балкани“, на висока тераса се намира селище от римската епоха. След Чатал дере, също на високи тераси над морето, се намират в близко съседство още две селища от римската епоха.

В устието на р. Камчия, на високо плато е разположена крепостта Erite. За нея подробно говори Шкорпил¹⁾. Обаче план на тази крепост Шкорпил не дава. План и по-подробно описание на крепостта ще дадем при по-нататъшните ни проучвания надолу от устието на р. Камчия.

¹⁾ Шкорпил, Приморския укрепления, ИРАИК VI, стр. 525; Също С. Покровски, Християнска базилика до устието на р. Камчия, ИАИ, т. XIV, стр. 252. Там той погрешно съобщава, че Шкорпил дава план на крепостта.

CONTRIBUTION A LA CARTE ARCHEOLOGIQUE DE BULGARIE

par

Gorana Tontcheva

En 1950, le Musée Populaire de Staline planifia et entreprit l'étude archéologique de la région dans le but d'en établir la carte. Nous donnons ici les résultats des recherches qui eurent lieu sur le littoral, du village de Galata jusqu'à l'embouchure de la Kamtchia.

Sur la territoire de Galata on put établir l'existence de 6 agglomérations avec les caractéristiques suivantes: établies sur les terrasses supérieures, à proximité des sources, elles possédaient presque toutes un temple du Dieu Cavalier thrace. Ces agglomérations du littoral étaient comparativement plus riches que celles de l'intérieur, comme en témoignent les plaques votives du Dieu Cavalier qui y furent trouvées et qui sont plus grandes que les petites plaques, souvent sans inscription, trouvées dans les agglomérations thraces de l'intérieur. On peut expliquer ceci par le fait que les thraces du littoral avaient la possibilité de faire du commerce avec Odessos, tout proche.

Dans la région de Goren et Dolen Blisnak au lieu dit „Emichenlia“ fut établie l'existence d'un tumulus préhistorique d'où furent extrait 9 instruments de pierre.

An sud du village Goren Blisnak, au lieu dit „Klissé-éri“ se trouvent les ruines d'un ancien bâtiment, vraisemblablement une église, comme l'indique le nom de l'endroit.

Au lieu dit „Guirgen Tchechmé“, on relève l'existence d'une agglomération de l'époque romaine se trouvant vraisemblablement sur la route longeant le littoral et reliant Mesémbria, Templum Jovis, Erite et Odessos.
